

EUSKARAZKO LEHEN BIBLIA EGIN ZUEN KAPITAINAREN LANAK ETA MINAK (1859-1864)

Ziburu, 1991-I-31

Iratzeder

Ehun urte atzo, Urtarrila-ren 30-an, Ziburu-n hil dela: Biblia lehen aldikotz osoki euskaralatu duena.

Euskaralatzeko hori, zer bihotz-gogoen aroan eta zer xedetaratu egin izan ote da?

Orduko eskutitzek daukute hori erranen. Frantses-erdaraz eginak izan dire ondikotz! Beraz: Euskaltzain jaunen beharriak ez zarrapatzeko, euskaralatu itzulirik ditut aipatuko.

I. BI GIZON ETA AMETS BAT

1. Mila zortziehun eta berrogei-ta hamaseian, Jean Duvoisin guardia-kapitanari “gertatu zaio, Donibane-Lohitzunen-n, Bonaparte Printzearekin buruz buru egitea; eta hortaz, egon zen geroztik bur-xoratuxea”.

Printze hori, orduko Napoleon hirugarrenaren ahaide hurbila zen eta lehen Napoleon handiaren iloba; ba omen zaukan ere, arpegiz, haren eite handia.

Politikaratu baino ekarriagoa zen, haatik, mintzaireren ikasteratu eta zilataratu. “Bazakizkan mintzatzeko eta idazteko: frantsesa, inglesa, italiaratu, kastellaratu eta euskara. Ainitz lan baditu, mintzaira horietan, argitaratuak”.

Bertze asko ere bazakizkan, ez mintzatzeko baina bai irakurtzeko.

Gehienik ikasi ta zilatu duena: euskara, berrogei ta hamar urtez gero-ta barnagotu duena.

Donibane-Lohitzune-ratu lehen aldikotz heltzean, d’Abbadie jaunak argiturik, bere jauretzeratu deitu zuen: Duvoisin kapitaina.

2. Printzearekin batean, egin ditzagun: Jean Duvoisin-en ezagutzak.

Ainhoa-n sortua zen, mila zortzi ehun eta hamarreen, maiatzaren 17-an.

Haren aita guarda-kapitaina izana zen hura ere, eta gero Ezpeletako auzapez.

Haren ama, Juana de Gorostarzu, ezpeletarra zen, Elizalde-ko alaba.

Ainhoa-n sortu-eta, bi urtez han egonik ere, ezpeletarra zeukan Duvoisin-ek bere burua.

Zerbait egin behar-eta, guarda egin zen eta hogeitasei urtez ofizio horretan egon; baina ez zauzkan hor bere amets eta gutiziak.

3. Louis-Lucien Bonaparte Printzea mintzatu duen lehen egunean, erran dituzkenak badakizkagu, zenbait hilabete berantagoko eskutitz batetik:

“Nere lan-arte guziak euskara barnagotik ikasteari baliatu ditut.

Biziko harat-hunaten gatik ere, ez naiz gelditu, hori gogoan atxikitze-tik: lan egin dut ixilik, bakarrik, nihungo laguntzaile ala sustatzailerik aurkitu gabe” (1857-ko Apirilaren 20-an) (1).

Mendiz mendietako bere harat-hunatez baliatu da, euskaldun garbien ahotik, euskal-hitzen ikasteko eta idatzirik ezartzeko.

Aurkitu dut non eraman zituen, xuxen, bere guarda-urteak.

Lehenik, Xuberoa-n: Ligi-n eta Atarratze-n; Garazi-n: Lasa-n. Joan zen gero Lapurdi-rat: Arrangoitze-rat, Amotze-rat, Oleta-rat. Itzuli zen, berriz, Garazi-rat: Bidarra-rat, Ahatsa-rat. Hortik joan zen Lapurdi-rat: Kanbo-rat, Uztaritze-rat. Egon zen ere Heleta-n, Baxenabarre-n; eta, azkenean, Donibane-Lohitzune-n, Lapurdi-n. Gauzak xehekiago aipatze-kotan, erran behar nuke: guarda izan den hogeitazazpi urtetan, hemere-tzi euskal-toki ezagutu dituela.

Bazekizkan ongi, beraz, Iparaldeko hiru euskalkiak; ez zen-eta baraz-zen, bere hiztegiaren aberatsetik. Hasiak zituen, bertzalde, euskarazko lan batzu; biga bazituen ere jadanik argitaratuak: *Liburu ederra* eta *Labo-rantzako Liburua*.

4. Ikusi zuen Bonaparte Printzeak bazeukala hor: behar zuen gizo-na. Eskatu zion, bortz urteren epean, Biblia guzia euskaralat itzultzea.

(1) “L'étude (de la langue) basque a rempli les loisirs que m'ont laissé mes occupations.

Je n'ai cessé de m'en occuper, malgré les agitations de la vie presque nomade que j'ai longtemps menée; j'ai travaillé en silence, seul, sans secours, sans appui, sans encouragement d'aucune espèce...” (20 Avril 1857).

Izigarriko lana, kasik ezin egina; beldurgabeko kapitainak bere baia eman zion.

Printzearen poza! Lapurtar garbiz egina izanzen zen, beraz, Biblia osoa; ez zuen-eta euskalkien deus nahastekarik onartzen.

Berrogoi-ta hemeretziko urtatseraino egon behar izan zuen Duvoisin-ek bere guarda-egitekoetan. Baina, Printzea mintzatzeko, Parise-n ibili-eta hasten da jadanik Biblia-ren lehen lerroak euskaralazten. "Parise-tik hunainoko piaia ederki joan da; nere aferak aldiz gaizkiago..." (Chateaufort bere koinataren aurka badu auzi bat, bere emaztearen aitak utzi ontasunez).

Nere burua arintzerat ta baketzerat lehiatzen naiz, *Jenesa*-ko lehen kapituluak euskaralaz.

Lana laster aintzina litake, abokata baino anaiago balitz nere koinata. Agian, haren auzi-mauzi sukarrari nausituko dela nere pazientzia; eta, abokataren ganik, hartan berexiko dela koinataren anai-bihotza (58-ko Otsailaren 26-an) (2).

5. Parise-ko harat-hunata egin zuen, aldi bat oraino: zer egin behar duen xuxen, Printzea-ren ahotik jakiteko. Gero joanen da, orotarik urrun eta berex, Bardotze-ko etxe batean bizitzerat. Etxe horrek, gain batean izanik ere, Etxebeheitia zuen izena.

Handik ageri dira Lapurdi-ko mendiak eta urrunagokoak ere. Etxe inguruan: hirurogoi hektara pentze edo gartzain-ondo; aldean: Karrikarai-ko borda; eta, bi malda-gaintoen artetik ageri: eliza-dorrea.

Berrogoi-ta hemeretziko Apirilaren lehenean, igortzen dio Duvoisin-ek Bardotze-tik hitz bat Printzeari, *Jenesa* liburuaren erdiarekin.

"Huna Bibliaz hasi dutan lanaren lehen fruitua..."

Ez dut hitzez hitz euskaralaztea bilatu, baina hola gertatu da nere itzulpena; nahiago izan baitut, behin baino gehiagotan, laket zitzaiketana baino ahalik-eta latinetik hurbilena ezarri..." (3).

(2) "Le voyage (de Paris ici) a été heureux; mais mes affaires le sont moins..."

Je cherche une distraction, en commençant la traduction de la Genèse dont j'ai couché les trois premiers chapitres sur le papier.

Le travail marcherait plus rondement si mon beau-frère était plus frère qu'avocat. J'espère que ma patience laissera sa science et que le bon-sens dédoublera le frère de l'avocat" (26 Février 1858).

(3) "Voici le premier fruit de mon travail sur la Bible..."

Sans avoir cherché à être littéral, je suis cependant resté tel, préférant sacrifier, en plus d'une occasion, mon goût particulier, à la prudence extrême qui a fait prévaloir la méthode des traductions au pied de la lettre..." (1 Avril 1859).

6. Mila liberako bat urtean, hitzemanan dio Bonaparte-k; eta nahi du, bere aldetik hitza atxiki.

“Baitezpada nahi dut, obra handi batez, igurikatzen duzun hori argirat eman.

Egunaz eta, hala beharrean, gauaz ere, arta handienarekin ariko naiz, balio handikoa eta funtsezkoa izan dadin nere lana” (4).

Ez dira horiek solas eder bezein arinak. Hitzeko gizona da kapitaina:

“Hitzemaiten dut, nere egin-ahal guziak eginen ditudala, lana bortz urtez osoki bururatua izan dadin” (58-ko otsailaren 26-an) (5).

Hitzekoa da, eta, hitzemanetan, ez dezake lazakeriarik ere jasan.

“Xifritua naiz, jaun agurgarria, dio uztailaren leheneko eskutitzean, makur batzu lerratu baitzaizkit nere eskuzkoan.

Min egiten daut horrek, ez baitezaket xuxen ez denik nihundik ere jasan; eta, inprimarazten ditudanetan, huts edo makur edozeinek mintzen nau eta ahalgetzen” (6).

Ez zen Printzea gutiago atxikia lan xuxen eta garbiari, ez haatik huts egin dutenen urriki minez, baina bai jainkoen hasarre hotz eta zorrotzaz.

Hori izan zuen hastetik Duvoisin-ek jasan behar eta gainditu beharra.

II. BIDEKO NAHIGABEAK

A) Printzea-ren aldetik

1. Deusek ezin gibelaraziko nahikundea zaukan Louis-Lucien Bonaparte-k. “Nihork ez daki, zioen berak, noraino doaken gizona, lan bati osoki emana denean” (7).

(4) “J'éprouve l'extrême besoin de justifier l'attente (de son Altesse) par une oeuvre capitale.

Aussi n'épargnerai-je ni les veilles, ni les soins pour donner à mon travail une valeur intrinsèque” (26 Février 1858, au Cdt Cavagnari).

(5) “Je m'engage à faire pour cela tout ce qu'humainement il est possible de faire...” (26 Février 1858).

(6) “Je suis mortifié, Monseigneur, des incorrections qui se sont glissées dans mon manuscrit.

J'en souffre d'autant plus que l'exactitude scrupuleuse est mon idole et que toute incorrection dans ce que je fais imprimer me vexe plus que de raison” (1 Juillet 1858, à L. . Bonaparte).

(7) “Nul ne sait jusqu'où l'homme peut aller, quand il s'adonne à un travail.”

Ez zuen berak sekulan, ez arnorik, ez edaririk, ez eta tabakorik hartzen. Ez da hortan makurrik; baina, haurkeriak zauzkan: lanaz bertze guziak eta pilota-jokoa ere.

Bere buruaren osoki jabe zen. Egin behar guzietan bazebilan, antzinetik karkulatuz; eta, egin artean, ez zuen barkurik ez beretzat ez bertzentzat.

Ez zezakeen, horrengatik, nahi bezalako lankiderik, ez aurki, ez eta, are gutiago, atxik. Ez zuen nihor Gipuzkoa guzian atxeman, Bibliaren gipuzkoeratzea onar zezakenik... Azkenean aurkitu zuen Bermeo-ko fraide bat, lanari lotu zena; baina, argitarat osoki eman gabe, hartaz hil zen aita Uriarte.

– Bildu zituen, egun batez Printzeak, tokiko euskara ongi zekiten Iruñe-ondoko erretor batzu.

Hain ziren galde-malde xehe-mehez itoak izan, izerdi-uretan jarri baitziren. Handik joatean, zin egin omen zuten: ez zirela, segur, berriz holako bilkurarat etorriko; eta Jainko Jauna benedikatu zuten, ez baitzuen Bonaparte hortarik enperadore bat egin.

2. Lau hilabete hasia zuela Duvoisin-ek bere itzulpen-lana; eta, jadanik, behar izan zuen Printzea-rekin gudukatu:

“Mingarri zait, Jaun agurgarria, ken-arazi baituzu, galde-solasen has-tetan, galdezko seinalea.

Ez baditu ere, zure jaungo guziz agurgarriak berriz ezar-arazten, Bibliaren lehen orrialdetan galdezko seinale hoik, otoizten zaitut ez ditzazu gehiago ken-araz” (8).

Denak kenduak izan ziren. Horrengatik ere, bai eta holako bertze erabaki batzuegatik ere, aintzinat ereman zuen bere lana, jarriz Printzeak manatu guziera:

“1^{ik}: Latinezko Biblia hitzez hitz itzul.

2^{ik}: Lapurdiko euskara erabil eta hura bakarrik.

3^{ik}: Lana, euskaralatu arau, igor, liburuxketan argitarazia izan dadin.”

Deusek ez du, ez geldi-arazi, ez etsi-arazi; min eta neke guziak baino azkarragoa zen, haren bihotzean, esker ona. Hau idatziko dio, egun batez:

(8) “Je regrette, Monseigneur, que vous ayez fait supprimer le point d’interrogation au commencement des phrases interrogatives...”

Lors même que V. A. ne ferait pas rétablir le point d’interrogation de ces premières pages de la Bible, je vous supplie de ne plus le faire supprimer...” (17 Avril 1859).

“Putzutik atera nauzu (erran nahi zuen: guarda-bizitzetik), izkirio-gela batean ezartzeko, ar nadien hor nere lan maiteetan” (9) (64-eko urtarilaren 10-ean).

3. Horiek hola, behar zuen, haatik, Printzearen manu itsuetarik bere burua, bere lana zaindu.

“*Etsodo*-ko orrialdetarik herena itzulia dut euskaralat...

Nere biziko urte hoberenak, Bibliaren euskaralatze hortan daramazkit; ez dezaket, beraz, jasan: gaizki egina izan dadin.

Nere lana, arta handienarekin egina izanik ere, ez dezaket igurika euskal-apezek onets eta goretz dezaten... Badakit lehen euskaralatzeari bigarren bat nausi izanen zaiola” (Baiona-tik 59-ko apirilaren 27-an) (10).

“Hau bakarrik nautzuke galdutuko: orroit zaiten munta handiko gauza dela Biblia eta indar handia izanen duela euskararen geroarentzat” (11) (Baiona-tik, 59-ko maiatzaren 2-an).

B) Etxekoen aldetik jasanak

1. Printzeak emaiten diozkan buru-hausteez bertzalde, badu etxe-koenganik kezka frango.

Lehenik, bere andrearen anaiak sortu dion auzia.

“Ez daukitzut aldi huntan hamabi orrialde baizik igortzen ahal, dio Printzeari. Auziaren irabazteko behar ditudanak biltzen eta idazten ari naiz” (12) (Baiona-tik, 59-ko maiatzaren 5-ean).

Harat-hunat frango egin-arazten dio, nahi-t-ez, auzi horrek.

(9) “Vous m’avez tiré de la fosse, pour me placer dans un cabinet où je me livre à des travaux bien-aimés” (10 Janvier 1864).

(10) “J’ai traduit le tiers de l’Exode...

Ce sont les meilleurs années de ma vie que le consacre (à la Bible); et je ne me consolerais pas d’un échec.

... Malgré tout le soin que je mets à mon ouvrage, je n’ai pas la prétention de la voir grandement louée par le clergé basque... Je sais qu’une première édition sera surpassée par une seconde” (27 Avril 1859).

(11) “La seule chose, Monseigneur, que je me permettrai de vous recommander c’est de considérer l’importance de la Bible et l’influence qu’elle aura dans la suite sous le rapport linguistique” (Bayonne, 2 Mai 1859).

(12) “Je ne puis vous envoyer plus de douze feuillets du manuscrit de la Bible. Je prépare les pièces du procès” (Bayonne, 5 Mai 1859).

“Donibane Lohitzune-tik, ekainaren 26-an: Baiona-rat joatekoa naiz 29-an eta Uztailaren 4-an Bardotze-rat, nere emaztearen aitaren ondo-riok utzi buru-hausteak trenkatzeko” (13).

Dagoen egoitzak ez du, beraz, oraino berea. Bi urteren buruan, hirurogoi-ta batean da bakarrik, Herriko-etxean, jabearen izena aldatua izanen: Chateaneuf-en orde, Duvoisin.

2. Auziaz bertzalde, bere etxekoen osagarriaz kezkatua dago: bi alabaño baditu eta muttiko bat; bere gain du, bertzalde, amaginarreba zaharra.

“Baiona-tik 59-ko maiatzaren 30-a:

Badut, jaun guziz agurgarria, *Jenesa*-ko hirugarren orrialde xuxen-duak, berriz igortzeko ohorea” (14).

Aipatzen ditu ere, alegia deus, eskutitz horretan bere kezkek, edo hebeki erraiteko: bere emazteak eta haren amak emaiten diozkatzen kezkek.

Baiona-ko familia haundienetakoa zen Rosalie Chateaneuf haren andrea. Ez zaioke biziki gustatutzen bazter-toki horretan bizitzea; eta, Kapitainak kar handirekin egiten ari den Bibliarentzat, ez duke hark su handirik.

Ekainaren 4-an, xehekiago dio Duvoisin-ek: “Nere amaginarrebaren ez-ongien gatik joan gogo dut etzi Donibane-Lohitzune-rat; eta han egonen naiz, aste bat edo bi. Handik itzuliko naiz berriz, aste bat ere edo bi; gero Donibane-Lohitzune-n izanen naiz hazilaraino.

Jitez, etxe-zilo naiz; baina orain, nahi-t-ez, harat-hunaka ibilki” (14 bis).

Erran bezala, hazilan Bardotzen da berriz; baina, Urtarrilaren 6-an, hau dio: “Baiona-n naiz, hiltzen ari zaitan haur baten ondoan. Sendatuko da, agian” (15).

Horien guziengatik ere, 13-an igortzen ahal ditu, xuxendurik, *Nombre*-en orrialdeak.

(13) “J’irai à Bayonne le 29, et le 4 suivant à Bardos, pour terminer l’affaire de la succession de mon beau-père” (St. Jean-de-Luz, 26 Juin 1859).

(14) “J’ai l’honneur de renvoyer, à V. A., la troisième feuille (d’épreuves) de la Genèse” (Bayonne, 30 Mai 1859).

(14 bis) “A cause des infirmités de ma belle-mère, je pense aller dans deux jours à St. Jean-de-Luz où je resterai une ou deux semaines. De là je reviendrai à Bardos pour un temps à peu près égal, puis (je serai) à St. Jean-de-Luz jusque vers Novembre.

Je suis casanier, mais maintenant vagabond par la force des choses” (4 Juin 1859).

(15) “Je suis à Bayonne, auprès d’un enfant mourant. Peut-être guérira-t’il” (6 Janvier 1860).

3. Molsako ziloa ere, ari zaio handitzen. Ezaun du, haren esker onen beroaren beroari, Bonaparte-k zerbeit diru igortzen dionean, Pariseko Ministerioak emaiten diozkan seihun liberen joritzeko.

Bet-betan, 60-eko ekainaren 16-an, laztura batek tinkatzen dio bihotza:

“Nere lanarentzat dutan diru-laguntza kendua ote dautate? Joan den hilabeteko 22-an, hitz bat igorri dut Ministerio-rat; eta ihardespelik ez. Bizkitartean ez dut han, dakitanaz, etsairik... Ez dut guardagoa, lanaren beldurrez, utzia” (16).

Ez zaio diru-laguntza kendua; funts-gabekoa zen haren beldurra. Behar du, haatik, garbiki jakin-arazi, nun duen xuxen bere bizi-tokia: Bardotze-n.

III. OSAGARRIAK EZ LAGUNTZEN

1. Badu, oraino bertze trabarik eta bertze kezkarik: bere osagarriak ez laguntzen... Nekez du jasaiten ahal, gelditu-gabeko buru-lan hori. “Ohi-ez-bezalako bero handien gatik ere, *Lebeitikoa* bururatua dut” dio Bardotze-tik, 59-ko uztailaren 27-an (17).

Baina, zenbait egunen buruan, berriak beltzagotzen dira.

“*Lebitikoa*-ren itzulpena igorri nautzun bezein sarri, eritu naiz; eta, geroztik, ez dut euskaralatu: *Nombre*-en lerro zonbeit baizik. Horitzen ninduen gibelego min gaixto batek irauten zautan eta burua pisu baino pisuago naukan.

Egin ahal izan dudan lan bakarra: zoin gehiagokarako pertsuen iker-zea (alfer egoitearen eta indar egitearen artekoa...)” (18).

– Maiz aipatzen ditu, bere eskutitzetan, bere minak eta ez-ongiak. 60-eko uztailaren 9-an, Antoine d’Abbadie jaunari, dio:

“Eman dauzkidatzun osagarri oneko konseiluak ez ditut, jauna, ahanziak; baina bertze gisa bateko senda-moldeak hartu ditut.

(16) “Ma pension littéraire a-t-elle été supprimée? J’ai écrit au Ministère, le 22 du mois dernier; pas de réponse. Pourtant je n’ai pas —que je sache—, d’ennemi... Je n’ai pas quitté mon état par peur du travail” (16 Juin 1860).

(17) “Malgré les chaleurs peu habituelles ici, j’ai terminé le Lévitique” (Bardos, 27 Juillet 1859).

(18) “A peine vous avais-je adressé la traduction du Lévitique que je tombai malade; et, depuis lors, je n’ai traduit que la moitié d’un verset des Nombres. Il m’était resté une jaunisse persistante, et ma tête me pesait sur les épaules.

Tout le travail que j’ai pu faire c’est l’examen du concours de poésie qui me sert de transition entre l’inoccupation absolue et mon travail habituel...”

Ibil-aldientzat asti gehiegi beharko nuen; aitzur eta aizkorek, brauki erabiliz geroz, izert-arazten naute eta ezberdineko gorputz-indarren artekoa baketzen dautate” (19).

Aitzur eta aizkoren gatik ere, gero ta gaizkiago zoakon osagarria.

“Nere itzultzetan ainitz aintzinatua izaiteko atsegina nahi nautzun eman; hortarako, lan ta lan egin nuen. *Erregeen* azken liburua aspaldi itzulia dut; baina ez dut haren ber-ikustea bururatu ahal izan.

Izigarriko min batek martiriozko oinazeak eman dauzkit, ezkerreko eskuan. Sendatzen ari naiz orain, eta lanean berriz hasiko; baina besoa bildua ta oihalez inguratua” (60-ko abuztuaren 13-an) (20).

2. Arazoaren 9-an, Printzeari:

“Ez eman, jauna, goresmenik, laster doalakotz nere lana; nahi nuke-eta gero-ta aintzinagotu, berriz gelditu beharraren beldurrez.

Ezkerreko eskuak ezin dezake oraino, laguntzarik eman; eta eskuinekoa gaizkitzen ari zait, naski.

Jainkoak eta eritasunak ahala uzten badautate, aintzinat egingen dut lan; bertzenaz, zer egin? ezin-bertzeari jarri” (61-eko otsailaren 9-an) (21).

“Hilabete bat baino gehiago badu, arrunt nahasia naizela: lanari lotu orduko, loeria tzar batek ezindua nauka.

Zer-nahi ikusi dut, beraz, Bibliaren zati huni bigarren behako bat emaitako” (22).

(19) “... Pour les conseils hygiéniques que vous avez bien voulu me donner, Monsieur, je ne les ai point oubliés; seulement je me suis permis de changer la nature des exercices. La promenade m'aurait pris trop de temps; la pioche et la hache maniées avec vigueur me mettent bientôt en transpiration et maintiennent parfaitement l'équilibre entre les forces contraires” (9 Juillet 1860).

(20) “Je comptais vous surprendre par une forte avance de ma traduction; j'avais travaillé en conséquence; le dernier livre des Rois est traduit depuis longtemps, sans que j'aie pu en terminer la révision. Un mal affreux a martyrisé ma main gauche. Tout un mois perdu. Maintenant je guéris et je vais reprendre mon travail, le bras en écharpe (13 Août 1860).

(21) “Ne me félicitez pas, Monseigneur, de la rapidité de mon travail; j'ai hâte d'avancer dans la crainte d'un nouveau temps d'arrêt.

Ma main gauche serait encore incapable de servir et ma droite est menacée.

Si Dieu et le rhumatisme me pardonnent, je marcherai; sinon patience et résignation” (9 Novembre 1860).

(22) “Depuis plus d'un mois je suis tout dérangé; il me suffit de me mettre au travail pour être accablé par une somnolence malade.

Aussi est-ce avec la plus grande peine que j'ai terminé la révision de cette partie de la Bible” (9 Février 1861).

Abuztuaren 20-an (Cavagnari Komandanta-ri):

“Ezkerreko eskua nekez dut baliatzen; eta bertzea erre zait. Bihotz-
indar behar izan dut, Bibliako lana bazterrerat ez uzteko” (23).

Urriaren 9-an (Printzeari):

“Ez izan nere osagarriaz kezkarik; min batzuen gatik ere, ez doa
hain gaizki; eta ez naiz errexki etsitzen duten hoitarik. Bururat helduko
gare; ez dut hortaz dudatzen. Ari gare mendi-gainari hurbiltzen; jaustea
errex izanen da” (24).

3. Mila zortzi ehun eta hirurogoi-ta hiruan, Maiatzaren 15-ean,
laugarren urterat heldua, ez daki, lanez lan eta minez min, ondoko
urtean euskal-Bibliaren bururatzera helduko den.

“Nere lanean lasterrago ibili nahi izan dutanean, gibelatu naiz.”

– Hirurogoi-ta laueko urtarilaren 10-ean, hamar egun Printzeak eman
bortz urteen epea bururatu dela.

“Huna Bibliaren azken liburuetarat helduak gabela. Geldituko diren
bakarrak: *Apostoluen Egintzak* eta *Gutunak*. Hitzeman nuen lana ez dut
bortz urtez bururatu, agintzen ahal nautzula uste izan nuen bezala.

Ez zait borondate ona eskastu; funtsezko lanik ez dezaket luzaz
jasan, ez-eta, gelditu gabe, hartan iraun.

Barka zadazu, otoi; eta diru-laguntza igortzetik geldi zait.

Ez dezaket gehiago laguntza hori onar, behar handitako iragan egu-
netan bezala” (25).

– Nahi izan zuen, halere, Printzeak usaiako dirua igorri. Onartzeare-
kin, kapitainak urtarilaren 29-an hau dio:

“Neurrigabeko zure bihotz onak ahalgez betetzen nau...”

(23) “Maltraité par le rhumatisme à la main gauche, je me suis brûlé à l’autre. J’ai dû redoubler d’énergie pour ne pas laisser en souffrance le travail de la Bible basque...” (20 Août 1861, au Cdt Cavagnari).

(24) “... Je prie V. A. de ne pas s’inquiéter sur ma santé qui est bonne en somme, malgré les contrariétés; et je ne me rebute pas facilement. J’ai la confiance que nous arriverons au but... Nous sommes prêts d’atteindre le sommet, il ne restera plus qu’à descendre” (9 Octobre 1861, au Prince).

(25) “Nous voici enfin aux derniers livres de la Bible. Il ne restera plus bientôt que les Actes des Apôtres et les Epîtres. Je n’ai pas rempli ma tâche dans cinq ans, ainsi que j’avais crû pouvoir en contracter l’engagement envers V. A.

Ce n’est pas la bonne volonté qui m’a fait défaut; je ne me doutais pas que je ne pourrais continuer à supporter le travail sérieux d’une manière aussi soutenue.

Ayez la bonté de me le pardonner, en cessant de me faire une pension que je me ferais scrupule de recevoir, et que j’ai dû accepter dans un temps où j’étais entouré d’embarras” (20 Janvier 1864).

Bortz urte hauetan, hau izan dut kezka bakarra: lan hori bururaino egitea, hainbertze baitzaitzu hura gusta eta hain ongi handia ekarriko baitio nere sortzezko mintzairari” (26).

Mila zortziehun eta hirurogoi-ta bortzean, martxoa-ren 27-an, argitarat atera zen Londres-en euskarazko lehen Biblia: mila hiruehun eta hirurogoi-ta hamalau orrialde handitako liburua.

Bonaparte-ren manuz, hau izan zuen titulua: *Bible edo Testament zahar eta berria*. Lapurtar euskara garbia du, baina gogorra; Lafitte-k zioena: iretsia zuken kapitainak bere ezpata.

* * *

“Laboremus. Dugun lan egin.”

Hori izan du Duvoisin-Gorostarzu kapitainak bere hitza, bere lema, bai Bardotze-n bai-eta Ziburu-ko azken urtetaraino.

Laboremus. Hitz hori bere diogula elgarri: dugun lan egin.

(26) “Votre extrême bonté me couvre de confusion...”

Toute ma préoccupation, depuis cinq ans, est de faire réussir un travail qui vous coûte tant et dont ma langue maternelle doit seule profiter” (29 Janvier 1864).

BUREAU
DU PERSONNEL

Duvosin, Jean, 1860, N. 99.

(1) Mention nécessaire pour les employés nés depuis le 1er janvier 1900.

(2) Mention nécessaire pour les employés de tête en pays étrangers.

Date de la naissance (suivant le calendrier grégorien), le *12 Mars 1860*
 (1) a satisfait au recrutement, suivant certificat de préfecture, en date du *25 Mars 1881*
 Lieu de la naissance, *Nabeac, arrondissement de Bayonne, département des Basses-Pyrénées*
 (2) Naturalisé, suivant lettres patentes du *15 Mars 1881* ou (s'il est né de parents français) a fait à la mairie de *Bayonne* la déclaration de vouloir rester Français.
 Taille de un mètre *1,60* millimètres.
 Occupation avant l'emploi, *Esprit d'ad.*
 Langues étrangères qu'il parle, *Ancien*
 Marié, veuf ou garçon, *Marier*
 Nom et prénoms de sa femme, *Mathieu*
 Lieu de naissance de sa femme, *Bayonne*
 Nombre des enfants à sa charge, *1*
 Patrimoine, ressources personnelles, pensions, etc.

DÉTAIL des Services depuis l'entrée en fonctions.

DIRECTION	RÉSIDENTS	GRADÉS	Approvis- NEMENT	NOMINATIONS:		OBSERVATIONS
				Époque d'entrée en possession des fonctions le calendrier grégorien.	Numéro des listes	
<i>Bayonne</i>	<i>Sig</i>	<i>Égaré</i>	<i>500</i>	<i>15 Mars 1881</i>		
<i>id.</i>	<i>Achilla</i>	<i>id.</i>	<i>630</i>	<i>15 Juillet 1881</i>		
<i>id.</i>	<i>Laur</i>	<i>id.</i>	<i>630</i>	<i>15 Janvier 1885</i>		
<i>id.</i>	<i>Motte</i>	<i>Esc. Attachement</i>	<i>630</i>	<i>15 Mars 1885</i>		
<i>id.</i>	<i>Victor de Prignac</i>	<i>id.</i>	<i>630</i>	<i>15 Janvier 1885</i>		
<i>id.</i>	<i>Arriagos</i>	<i>id.</i>	<i>630</i>	<i>15 Mars 1885</i>		
<i>id.</i>	<i>Paul</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1885</i>		
<i>id.</i>	<i>Arlette</i>	<i>Brigadier</i>	<i>700</i>	<i>15 Mars 1886</i>		
<i>id.</i>	<i>Len</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1886</i>		
<i>id.</i>	<i>Jean</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1886</i>		
<i>id.</i>	<i>Motte</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1886</i>		<i>Égaré dans les listes</i>
<i>id.</i>	<i>Laur</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Mars 1886</i>		
<i>id.</i>	<i>Bedarogues</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Janvier 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>800</i>	<i>15 Mars 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>Laur</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>Thuri</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1887</i>		<i>postérieurement fait aux listons de Bedarogues</i>
<i>id.</i>	<i>Pompe</i>	<i>id.</i>	<i>700</i>	<i>15 Juin 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>Arriagos</i>	<i>Attachement de 5es cl.</i>	<i>1100</i>	<i>15 Juin 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>P. 1er</i>	<i>id.</i>	<i>1100</i>	<i>15 Juin 1887</i>	<i>168</i>	
<i>id.</i>	<i>Achilla</i>	<i>id.</i>	<i>1100</i>	<i>15 Juin 1887</i>	<i>163</i>	
<i>id.</i>	<i>Bébé</i>	<i>2e de 1re</i>	<i>1200</i>	<i>15 Juin 1887</i>	<i>164</i>	
<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>3e de 1re</i>	<i>1200</i>	<i>15 Juin 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>Ascencia</i>	<i>Égaré de 5es cl.</i>	<i>1100</i>	<i>15 Juin 1887</i>		
<i>id.</i>	<i>Motte</i>	<i>id. de 5es</i>	<i>1100</i>	<i>15 Juin 1887</i>	<i>350</i>	
<i>id.</i>	<i>de Bay. P. 1er</i>	<i>2e de 2e</i>	<i>2200</i>	<i>15 Juin 1887</i>	<i>1021</i>	
<i>id.</i>	<i>de Bay. P. 1er</i>	<i>2e de 1re</i>	<i>2200</i>	<i>15 Janvier 1887</i>	<i>1300</i>	<i>numération correspondante</i>
<i>id.</i>	<i>de Bay. P. 1er</i>	<i>id.</i>	<i>2200</i>	<i>15 Janvier 1887</i>	<i>117</i>	

*Arriagos a été
retiré de la liste
le 15/11*

S.M.S. 1887 (1888, 80)

N° 3

Quovisior

Jean

âgé de 80 ans révolus

L'AN mil huit cent quatre-vingt-onze, et le vingt un du mois de Juillet
à deux heures du matin Par-devant nous Joseph Bachelier Officier de
l'État Civil de la commune de Ciboure, canton de Saint-Jean-de-Luz, département des
Basses-Pyrénées, sont comparus Pierre Daquerre, Capitaine au long cours âgé de
soixante quinze ans et Jean Pierre Lantour, propriétaire, âgé de Sixante cinq ans,
époux et Veuve du défunt ci après dénommé, domiciliés à Ciboure
lesquels nous ont déclaré qu' hier à deux heures de relevée, Quovisior Jean, Capitaine
des dragons en retraite, Officier de la Légion d'Honneur âgé de quatre vingt ans
reclus, né à Ciboure domicilié à Ciboure, Veuve de Jean Rosalie Chateaudunneuf
et fils de feu Jean Baptiste et femme Corotterreux

est décédé dans la maison Par d'amboune rue de la fontaine, 2.
ainsi que nous nous en sommes assuré. Lecture faite du présent acte, nous l'avons signé
avec les Comparants

P Daquerre J Lantour J Bachelier
Notaire

OHARRAK II

JEAN DUVOISIN KAPITAINAREN EUSKARAZKO IDAZLANAK

- 1856-an: *Liburu ederra* (Cardaveraz-enetik).
- 1858-an: *Laborantzako liburua* (Aita-seme batzuen arteko hizketa).
- 1864-an: *Bible edo Testament zahar eta berria*.
- Bertze lan batzu utzi ditu, argitaratu edo bururatu gabeak:
 - * *Imitazionea*, Haristoy-ek bururatu eta argitaratu zuena.
 - * *Euskal Hiztegia*, bere lanetan hainbertze baliatu zaiona.
 - * *Telemako*-ren lehen hamabi liburuak.
 - * *Don Kixote*-ren gertakariak.
 - * *Demosten-en “Oi Atheniendarrak”*.
 - * *Fenelon-en alegiak*.
 - * *Euskal-Herriko kondairaz eta mintzairaz*, 5 milako bat orrialde.